

naam
GEERT LUICKX

activiteit
REDERIJ VAYA CON DIOS

citaat
**“DE CONSUMENT MOET BEWUST KIEZEN VOOR
VISSERIJPRODUCTEN VAN LOKALE VISSERS.”**

Reder Geert Luickx (55) heeft de visserij met de paplepel binnengekregen. Zijn ouders startten in 1967 met de rederij. “Toen ik klein was, konden ze me maar met één ding straffen: niet op zee mogen”, herinnert hij zich.

Twee boomkorvaartuigen heeft hij nu, die naargelang van het seizoen op een verschillende visgrond actief zijn: het Bristol-kanaal, het Engelse Kanaal, de Golf van Biskaje of de Oostelijke Noordzee. De boten vissen vooral op tong, pladijs, kabeljauw en zeeduivel. Een vaartuig is goed voor een omzet van twee miljoen euro per jaar, waarvan de vangst op tong 65 procent inneemt. Ongeveer 98 procent van de gevangen vis wordt verhandeld in Zeebrugge. De rederij heeft acht vissers in dienst die elkaar aflossen op verschillende zeezeizen.

Over de uitdagingen voor de sector hoeft hij niet lang na te denken. “De discardregeling in het kader van de aanlandingsplicht is niet werkbaar. Als er geen overlevingsuitzondering komt, zou er veel kleine vis nutteloos dood aan land worden gebracht, terwijl een groot percentage bij teruggooi verder kan groeien naar volwassenheid. Bovendien komen heel wat visserijgebieden in het gedrang door Natura 2000 en de opkomst van windmolengebieden.” Hij betreurt verder dat Europa geen steun toelaat voor de nieuwbouw van vaartuigen en dat de Belgische visverwerkende industrie klein is in vergelijking met de Nederlandse. En de consument? “Hij moet bewust kiezen voor visserijproducten die aangevoerd worden door de lokale vissers.”

De opvolging in de rederij is niet verzekerd, maar Luickx heeft een kandidaat op het oog. “Mijn nichtje is veilingmeester en heeft een hart voor de sector. Ik hoop dat ze ooit de stap zal zetten naar het runnen van een rederij.”

Foto: aan boord van het vissersvaartuig van Geert Luickx

1 INLEIDING

De pladijs of de garnalen op je bord hebben vaak al een lang traject doorlopen voordat ze geconsumeerd kunnen worden. De be- en verwerkingstappen van grondstof tot consument en het netwerk van bedrijven die verantwoordelijk zijn voor die handelingen, maken deel uit van een complexe productieketen.

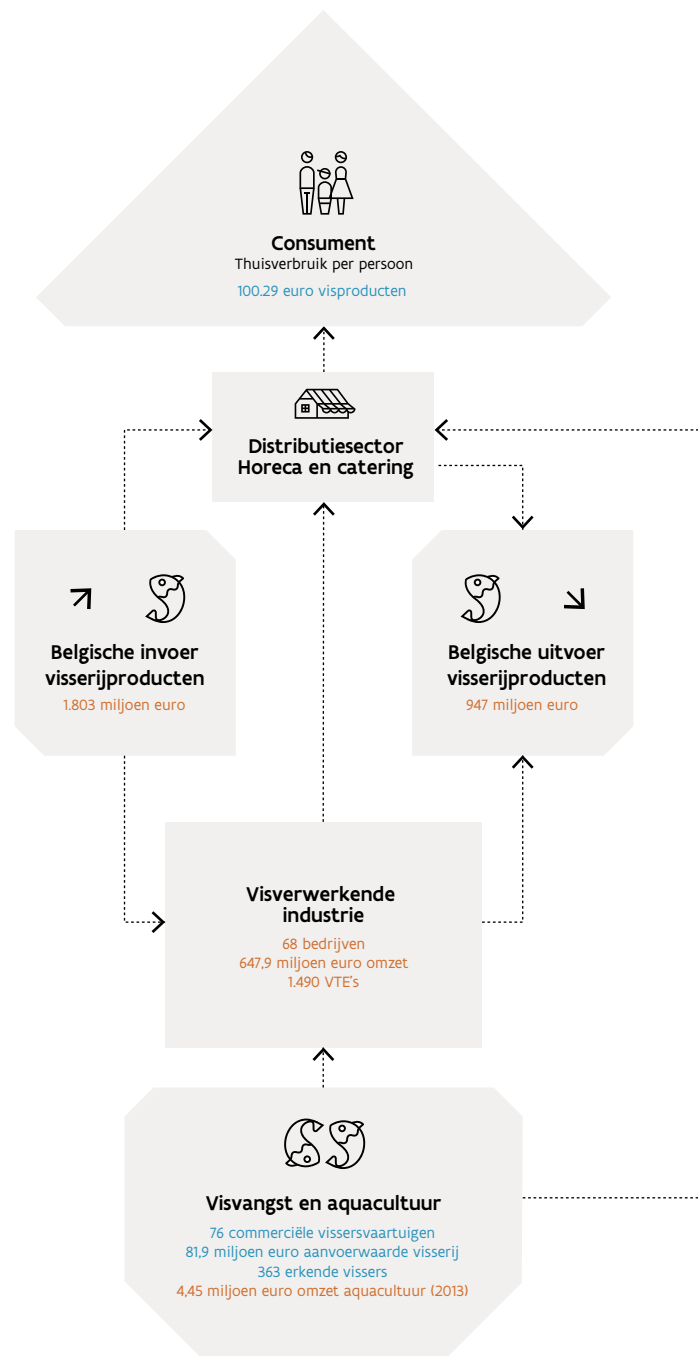
Als we met de consument beginnen gaat het om volgende stappen, die we, samen met de buitenlandse handel en de samenwerking in de keten, in de loop van het hoofdstuk bespreken:

- Verkoop
Het eindproduct wordt aan de consument gepresenteerd. De verkoop gebeurt door de retail, de versmarkt, de horeca of catering.
- Logistiek en distributie
Groothandelaars leveren het in de veiling gekochte ruwe product aan de verwerkers of het bewerkte/verwerkte product aan de retail of de horeca.
- Bewerking en verwerking
De visproducten met inbegrip van schaal- en weekdieren worden doorgaans bewerkt of verwerkt. In het eerste geval gaat het om het versnijden van het ruwe product zonder dat een andere behandeling het product verandert. Bijvoorbeeld fileren, gutten (ontdoen van de ingewanden) en ontgraten. In het tweede geval gaat het om het aanpassen van het ruwe product door wijziging in temperatuur en vermenging met andere ingrediënten. Denk aan zouten, roken, diepvriezen, koken en verwerking tot vispannetjes en kroketten.
- Veiling
Verse visserijproducten uit de wildvangst worden in de veiling aangeland of aangevoerd, gesorteerd, gecontroleerd en te koop aangeboden.
- Productie (visvangst en aquacultuur)
De visproducten inclusief schaal- en weekdieren die de consument op zijn bord krijgt, komen uit de wildvangst of de aquacultuur, zowel uit binnen- als buitenland.

Figuur 1 geeft een schematisch overzicht van de geanalyseerde schakels en bedrijvigheden en van de voornaamste stromen in de kolom. In het schema worden eveneens een aantal statistieken per stadium opgenomen, die verder in dit hoofdstuk in detail toegelicht worden. Meer methodologische details worden opgenomen in de bijlage ‘Begrippen en methoden’, terug te vinden op de website www.landbouwrapport.be.

Figuur 1. Van consument tot visser in beeld, vis en zeevruchten, 2015

België
Vlaanderen

2 SAMENWERKING IN DE KETEN

De bestaande samenwerking tussen actoren in de Vlaamse visserij is vaak een middel om meer duurzaamheid te bereiken.

In 2011 ondertekenden de bevoegde minister, het Departement Landbouw en Visserij, het instituut voor Landbouw- en Visserijonderzoek (ILVO), de ngo Natuurpunt en de Rederscentrale (de enige erkende producentenorganisatie van de zeevisserij) een convenant ter bevordering van een duurzame Vlaamse visserijsector. In de eerste jaren maakten de partners plannen en afspraken die leidden tot het Vistraject-rapport, waarbij concrete doelstellingen en acties werden uitgewerkt, inclusief indicatoren. In 2015 werd de convenant-tekst herzien. De uitvoering van het convenant is in handen van een taskforce van vertegenwoordigers van alle partners. Vier werkgroepen rond de thema's beleid, kust, innovatie en visserij bepalen doelstellingen op korte, middellange en lange termijn. Er is ook een klankbordgroep. Het voldoen aan de aanlandingsverplichting met het verbod op de teruggooi van bijvangst geldt als een belangrijke actuele uitdaging voor de sector.

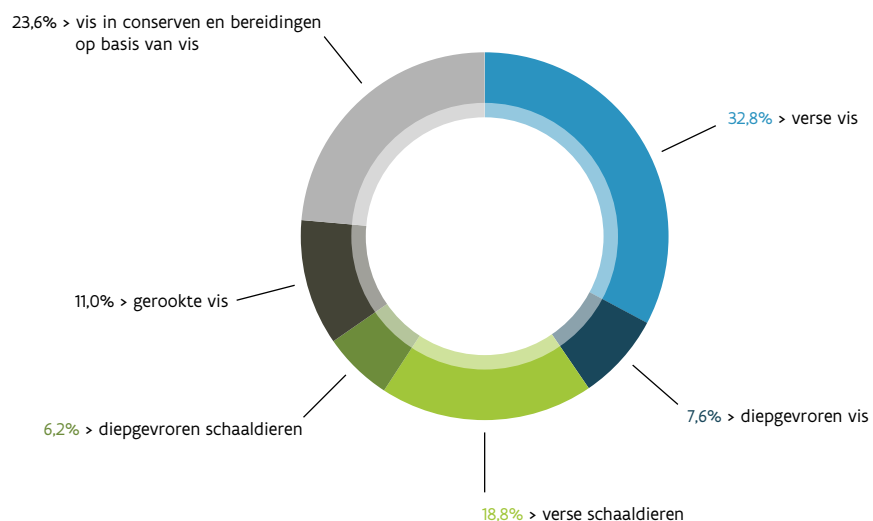
ILVO ontwikkelde in nauw overleg met de sector een wetenschappelijk onderbouwd meetinstrument voor duurzaamheid in de visserijsector. VALDUVIS, een acroniem voor 'valorisatie van duurzaam en dagvers gevangen vis', biedt een tool om duurzaamheid van de visserijactiviteit te meten en zichtbaar te maken. Het meetinstrument kijkt niet enkel naar ecologische aspecten van duurzaamheid, zoals de staat van de visbestanden, bodemimpact en bijvangst, maar houdt ook rekening met sociale en economische aspecten, zoals veiligheid en rentabiliteit. Momenteel wordt bekeken of en hoe het systeem verder ontwikkeld kan worden tot een markttoepassing voor de Vlaamse visserij.

Een vlottere communicatie tussen reders onderling en met andere schakels in de keten zoals de verwerking kan helpen om vraag en aanbod beter op elkaar af te stemmen (Blondeel et al., 2016).

3 CONSUMPTIE

Volgens de huishoudbudgetenquête van de FOD Economie besteedde de gemiddelde Belg in 2014 0,8% van zijn totale budget of 5,5% van zijn uitgaven voor voeding en dranken aan vis en schaaldieren. Verse vis en schaaldieren hebben hierin een aandeel van 51,5%, diepvriesproducten 13,8% en verwerkte producten 34,7% (figuur 2).

Figuur 2. Verdeling van de uitgaven per persoon aan al dan niet verwerkte vis en schaaldieren, België, 2014

Bron: FOD Economie

Op basis van een panel van 5.000 huishoudens berekent het marktonderzoeksinstituut GfK in opdracht van VLAM het thuisverbruik van de Vlaming. De Vlaming consumeerde in 2015 thuis gemiddeld 8,7 kg visproducten, waarvan 4,2 kg verse vis en week- en schaaldieren, 0,7 kg gerookte vis en 1,3 kg diepgevroren vis- en week- en schaaldieren. De rest komt op rekening van vissalades (0,8 kg), vis in bokaal (0,3 kg) en bereidingen op basis van vis en week- en schaaldieren (1,5 kg).

Aan het thuisverbruik van visproducten besteedde de Vlaming in 2015 gemiddeld 100 euro. Verse vis en week- en schaaldieren nemen daarvan 45 euro in. Andere belangrijke categorieën: diepgevroren visproducten (15 euro), bereidingen (15 euro), gerookte vis (13 euro) en vissalades (11 euro). Bij de verse producten consumeert de Vlaming in volume meer week- en schaaldieren (2,5 kg) dan vis (1,7 kg), maar hij besteedt meer geld aan vis (27 euro) dan aan week- en schaaldieren (19 euro).

In vergelijking met 2008 is het thuisverbruik van visproducten gevoelig afgenomen. Het volume per capita slinkt met maar liefst 18%. De dalende tendens doet zich voor bij zo goed als alle categorieën. De bestedingen dalen in dezelfde periode met 5%, maar dat komt volledig op rekening van 2015, waarin het uitgegeven bedrag op jaarbasis met 7% omlaag ging. Bij diepvriesvis en gerookte vis bedraagt het verlies ten opzichte van 2014 meer dan 10% (tabel 1).

Tabel 1. Thuisverbruik vis en bestedingen aan visproducten, Vlaanderen, 2008-2015

	volume per capita (kg)					bestedingen per capita (euro)				
	2008	2010	2012	2014	2015	2008	2010	2012	2014	2015
vis en week- en schaaldieren	7,41	7,78	7,26	6,59	6,18	74,94	77,91	79,45	79,58	72,56
verse vis en week- en schaaldieren	4,76	5,10	4,60	4,28	4,17	46,68	48,58	48,64	48,79	45,03
vis	2,01	1,99	1,83	1,89	1,71	26,53	27,75	27,07	28,86	26,52
week- en schaaldieren	2,75	3,12	2,78	2,39	2,46	20,15	20,83	21,57	19,93	18,51
gerookte vis	0,66	0,74	0,78	0,74	0,67	10,47	12,34	13,00	14,07	12,54
vis en week- en schaaldieren in diepvries	2,00	1,94	1,87	1,57	1,34	17,78	16,99	17,81	16,72	14,99
vissalades	0,98	0,96	0,89	0,83	0,82	11,53	12,48	11,47	11,15	10,99
vis in bokaal	0,34	0,32	0,29	0,29	0,29	2,02	1,97	2,09	2,11	2,08
bereidingen op basis van vis en week- en schaaldieren	1,97	1,79	1,75	1,56	1,45	17,33	16,52	14,54	15,34	14,66
totaal	10,70	10,84	10,19	9,27	8,74	105,82	108,88	107,56	108,18	100,29

Bron: GfK voor VLAM

Zalm en kabeljauw zijn in 2015 samen goed voor 49% van de verkoop van verse vis (exclusief schaal- en weekdieren). Hun aandeel blijft, vooral onder impuls van zalm, groeien. Zalm wordt vooral geïmporteerd als kweekvis, terwijl kabeljauw weliswaar ook door de lokale vloot gevangen wordt, maar in nog veel grotere hoeveelheid ingevoerd wordt. Typische Noordzeevissen als pladijs, tongschar en zeeduivel verliezen daarentegen aan populariteit (VLAM, 2016).

Op basis van het aantal kopende gezinnen (penetratie) blijft kabeljauw de populairste vissoort in de categorie verse vis. Zo'n 43% van de gezinnen kocht die vissoort. Op de tweede plaats staat zalm met 39 kopers op 100.

ILVO wijst erop dat vis bij de consument het imago heeft van een gezond voedingsproduct. Tegelijk geldt het als een verouderd product dat vrij onhandig is in gebruik en vaak duur is. Ook bij de duurzaamheid stellen een aantal mensen zich vragen. Weinig consumenten hebben inzicht in de brede diversiteit van soorten. Vandaar de keuze voor de meest toegankelijke vissoorten. Sommige visverwerkers betreuren de voorkeur van heel wat mensen voor "smaakloze, graatloze en goedkope vis" (Blondeel et al., 2016).

Dé consument bestaat echter niet. Uit een kwalitatief onderzoek naar de beleving van vis, week- en schaaldieren in Vlaanderen (Synovate/Censydiam voor VLAM, 2006) blijkt dat het eetmoment (bv. in de week of in het weekend) een sterke rol speelt bij de mate waarin een maaltijd een rationele of een emotionele behoefte vervult. Het onderzoek segmenteert de visconsumenten in routineuzen, gemakzoekers, gezelligheidszoekers, variatiezoekers en competentiezoekers, waarbij de consument volgens het eetmoment kan wisselen van groep. Vooral de twee laatste categorieën staan open voor culinaire ontdekkingen en lokale seizoensproducten.

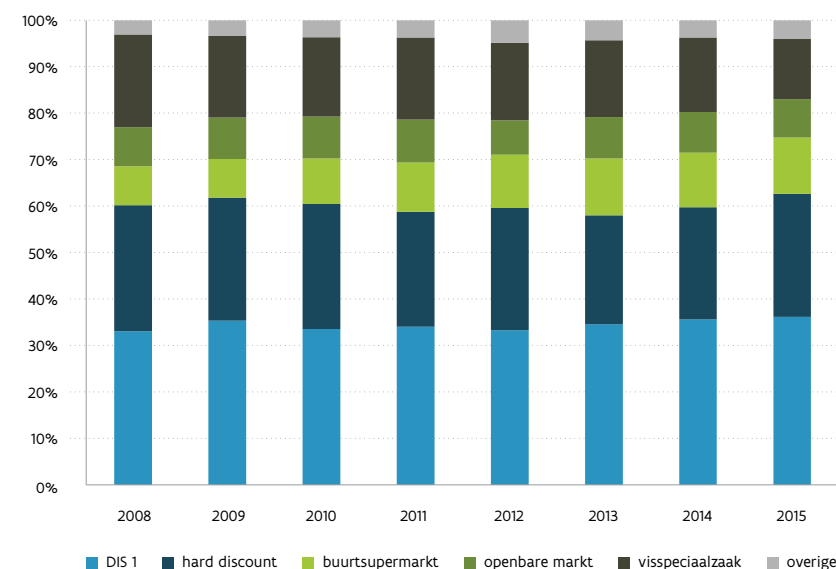
De actieve voedingsdriehoek raadt aan om één à twee keer per week vis te eten, waarvan minstens één keer vette vis. Vette vissen zoals haring, tonijn, makreel en zalm bevatten omega 3-vetzuren, vitaminen (A, D, B3 en B12) en mineralen (calcium, ijzer, zink, jodium en selenium). Meer dan twee keer per week vis eten zou geen bijkomende gezondheidsvoordelen opleveren en wegens mogelijke vervuiling "eerder af te raden" zijn (VIGeZ, 2016).

4 DISTRIBUTIE EN VERKOOP

Vis en zeevruchten vinden hun weg naar de consument via de gespecialiseerde en niet-gespecialiseerde groot- en kleinhandel, horeca en voedingsdiensten (cafetaria's in bedrijven, scholen en ziekenhuizen). De veilingen en de verwerkende industrie zijn belangrijke tussenschakels.

Uit onderzoek in opdracht van VLAM blijkt dat de klassieke supermarkten (DIS 1) in Vlaanderen marktleider zijn voor de verkoop van verse vis en zeevruchten. Ze nemen een marktaandeel van 36% in. Hard discount (Aldi, Lidl) is het tweede belangrijkste kanaal en neemt 26% van de verkoop voor zijn rekening. De visspecialzaak verliest de laatste jaren marktaandeel en zakt onder de 13%. De buurtwinkel houdt stand met een marktaandeel van 12%. De openbare markt kan zich handhaven rond een marktaandeel van 8% en de overige kanalen zijn beperkt, maar groeiend (figuur 3).

Figuur 3. Aandeel distributiekanaal verse vis en week- en schaaldieren, Vlaanderen, 2008-2015

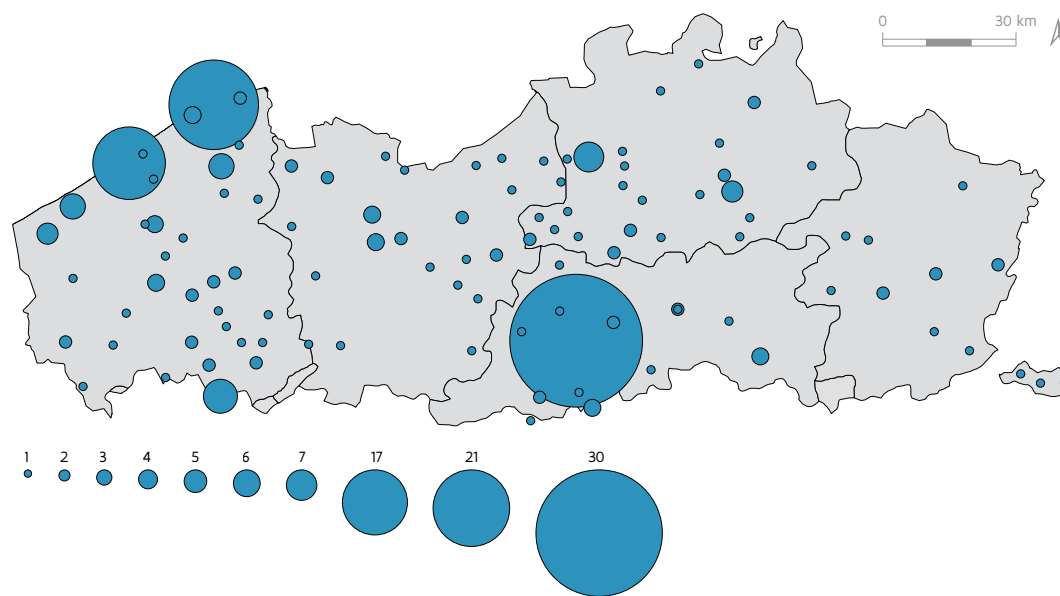
Bron: GfK voor VLAM

Bij vis, week- en schaaldieren is de verhouding van consumptie thuis of bij familie en vrienden versus buitenhuisconsumptie (incl. afhaalmaaltijden) 70 op 30. Qua consumptieplaatsen zijn er grote verschillen per vissoort. Zo zijn scampi's en mosselen typische restaurantproducten. Kabeljauw is daarentegen meer een thuisproduct.

5 VERWERKING

Er zijn in België 271 bedrijven die aan visverwerking doen. Ze hebben samen 280 vestigingseenheden. De visverwerkende industrie is verspreid over het hele land, maar de grootste concentraties bevinden zich rond de visveilingen in Zeebrugge en Oostende en in de Brusselse regio (figuur 4). In 179 bedrijven (70%) is de voertaal Nederlands. Voor 68 bedrijven is visverwerking de hoofdactiviteit, voor 203 bedrijven een nevenactiviteit (Verlé et al., 2016).

Figuur 4. Overzicht van vestigingseenheden van Belgische visverwerkende industrie per gemeente, 2014

Bron: ILVO

22% van de bedrijven doet enkel aan bewerking of primaire verwerking: fileren, portioneren, vellen, wasen, koelen, verpakken, onthoofden en gutten. 55% doet enkel aan secundaire verwerking: roken, malen, koken, invriezen, inblikken, ontgraten, paneren, pekelen, verpakken, bereiden van kant-en-klaar maaltijden en productie van kaviaar. 20% doet beide. Fileren is de meest voorkomende bewerkende activiteit. Roken, diepvries en bereiding van maaltijden scoren het best bij de verwerkende activiteiten. De combinatie van activiteiten kan van jaar tot jaar verschillen, omdat bedrijven inspelen op opportuniteiten.

De 68 bedrijven met visverwerking als hoofdactiviteit stellen in 2013 in totaal 1.440 personen tewerk, goed voor 1.343 voltijdse equivalenten (VTE) op jaarbasis. Als de uitzendkrachten worden meegeteld, komen er naar schatting 147 VTE's bij, zodat de totale tewerkstelling afklokt op 1.490 VTE's. De vier grootste bedrijven nemen 37% van de tewerkstelling in. De visverwerkende industrie stelt aanzienlijk meer mannen (62%) dan vrouwen (38%) tewerk. De omzet van de bedrijven wordt geraamd op 647,9 miljoen euro, waarvan de vier grootste bedrijven met 367,4 miljoen euro 57% innemen. De totale bruto toegevoegde waarde bedraagt 90,7 miljoen euro (Verlé et al., 2016).

De visverwerkende industrie is grotendeels afhankelijk van geïmporteerde vissoorten en minder van lokale aanvoer. Uit recente enquêtes blijkt dat bewerkende of verwerkende bedrijven die zich specialiseren in bepaalde vissoorten, zich voornamelijk toeleggen op de volgende soorten: zalm (86%), kabeljauw (77%), forel (70%), haring (66%), tonijn en sint-jakobsvruchten (elk 65%). Daarna volgen twee soorten die grotendeels van lokale Vlaamse aanvoer kunnen zijn (er kan geen uitsluitel gegeven worden over de werkelijke herkomst): grijze garnaal en tong met elk 64%. Een groot aantal bedrijven met visverwerking als hoofdactiviteit geeft ook aan gespecialiseerd te zijn in zalm en kabeljauw, de meest geconsumeerde vissoorten in Vlaanderen. Daarna volgen forel, tong, heilbot, haring, grijze garnaal, tonijn, paling en scampi's en gamba's (Verlé et al., 2016).

Uit een rapport van de provincie West-Vlaanderen blijkt dat 45% van de vangst van grijze Noordzeegarnalen in handen is van Nederlandse reders. Daarna volgen Duitsland (37%) en Denemarken (10%). Twee Nederlandse verwerkers beheersen ruim driekwart van de garnalhandel, inclusief het pellen in het Marokkaanse Tanger. België mag dan wel met een aandeel van 54% de grootste verbruiker zijn, in het aanlanden en vissen (1%) en de verwerking en handel (3%) van grijze garnalen zijn we een kleine speler. De grootste Belgische garnalengroothandel koopt zijn grondstoffen bij Nederlandse, Duitse en Deense garnalenvissers, terwijl Nederlandse bedrijven direct of indirect de voornaamste afnemers zijn van de Belgische veilingen, voornamelijk Oostende (Van In, 2015).

Viswerkende bedrijven kiezen vooral voor wild gevangen en aquacultuurvis uit het buitenland omdat grote afnemers stabiliteit verlangen in volume, beschikbaarheid, kwaliteit en prijs. De lokale aanvoer kan veel minder aan die eisen voldoen. De verwerkende industrie ziet ook duurzaamheid en kwaliteit als bijkomende pijnpunten van de Vlaamse visserij. De nabijheid van de veilingen en de soortvariatie gelden dan weer als troeven (Blondeel et al., 2016).

6 BUITENLANDSE HANDEL

Uit cijfers van Eurostat blijkt duidelijk dat België een netto-importeur is van visserijproducten. De invoerwaarde in 2015 bedraagt 1,80 miljard euro. De uitvoer van visserijproducten klokt af op 974 miljoen euro. Het Belgische handelstekort bedraagt dus 829 miljoen euro.

Tabel 2 laat zien dat België in waarde uitgedrukt meer vis (995 miljoen) invoert dan schaal- en weekdieren (734 miljoen euro). Bij de uitvoer is het net omgekeerd, want België voert meer schaal- en weekdieren (478 miljoen euro) uit dan vis (461 miljoen euro). Zowel bij de invoer als bij de uitvoer is het aandeel van de verse producten het grootst. Vismeel, visvetten en andere visserijproducten vervolledigen het plaatje.

Ongeveer 42% van de invoer komt van buiten de Europese Unie. Het aandeel van de niet-EU-invoer ligt vooral hoog bij de schaal- en weekdieren (55%) en de andere zeeproducten (50%). De import uit Aziatische landen zoals China, Vietnam, India en Bangladesh zit de laatste jaren in de lift (Borello et al., 2014). Onze uitvoer van visserijproducten is haast uitsluitend (97%) gericht op lidstaten van de Europese Unie. België is dankzij zijn centrale ligging en zijn havens ook een ideaal doorvoerland, zodat we ook buitenlandse producten opnieuw uitvoeren.

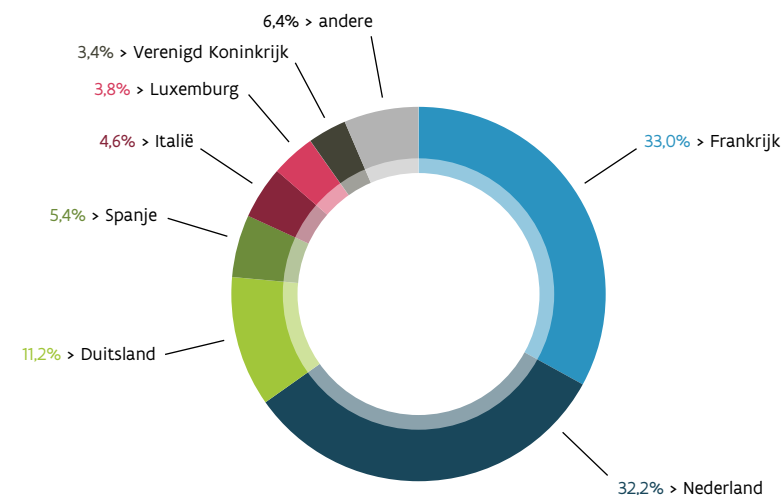
Tabel 2. In- en uitvoer van visserijproducten, 1.000 euro, België, 2015

	import	export	handelssaldo
vis	995.212	461.178	-534.034
levend, vers en gekoeld	403.760	206.355	-197.405
gezouten, gedroogd en gerookt	109.605	28.536	-81.069
bereidingen en conserven	221.281	100.945	-120.336
zoetwatervis	255.020	123.736	-131.284
siervissen	5.546	1.606	-3.940
schaal- en weekdieren	773.589	478.264	-295.325
vers, bevroren en gezouten	607.280	364.637	-242.643
bereidingen en conserven	166.309	113.627	-52.682
andere producten	34.734	34.871	137
vismeel	5.608	877	-4.731
visvetten en oliën	14.057	23.981	9.924
overige visserijproducten	15.068	10.013	-5.055
totaal visserijproducten	1.803.535	974.313	-829.222

Bron: Departement Landbouw en Visserij op basis van Eurostat

Frankrijk (313 miljoen euro) en Nederland (305 miljoen euro) nemen samen 65% van de Belgische export van visserijproducten naar andere EU-landen voor hun rekening. België exporteert naar Frankrijk vooral schaal- en weekdieren (185 miljoen euro) en naar Nederland voornamelijk vis (181 miljoen euro). Ook Duitsland, Spanje, Italië, Luxemburg en het Verenigd Koninkrijk importeren vis en schaal- en weekdieren uit België (figuur 5). Naast de uitvoer van lokale vis en schaal- en weekdieren zoals grijze garnaal, tong en pladijs, vindt er ook heel wat heruitvoer plaats van al dan niet verwerkte buitenlandse visserijproducten zoals tropische garnalen, zalm, tonijn en pangasius.

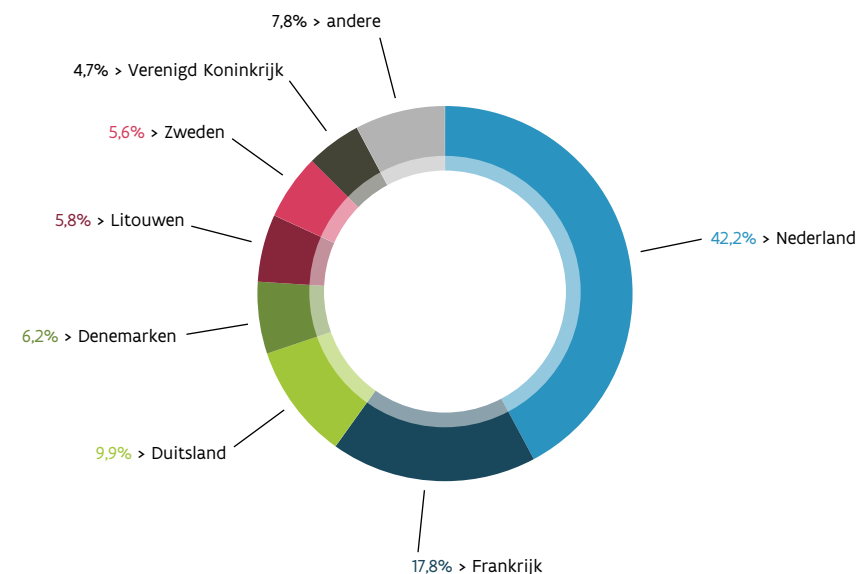
Figuur 5. Aandeel van belangrijkste afzetmarkten in de EU voor visserijproducten uit België, 2015

Bron: Departement Landbouw en Visserij op basis van Eurostat

Binnen de EU is Nederland (442 miljoen euro) veruit de grootste leverancier van visserijproducten. Uit Nederland komen zowel schaal- en weekdieren (260 miljoen euro) als vis (174 miljoen euro). Nummer twee is Frankrijk met 169 miljoen euro. Het gaat vooral om vis. Duitsland, Denemarken, Litouwen, Zweden en het Verenigd Koninkrijk volgen (figuur 6).

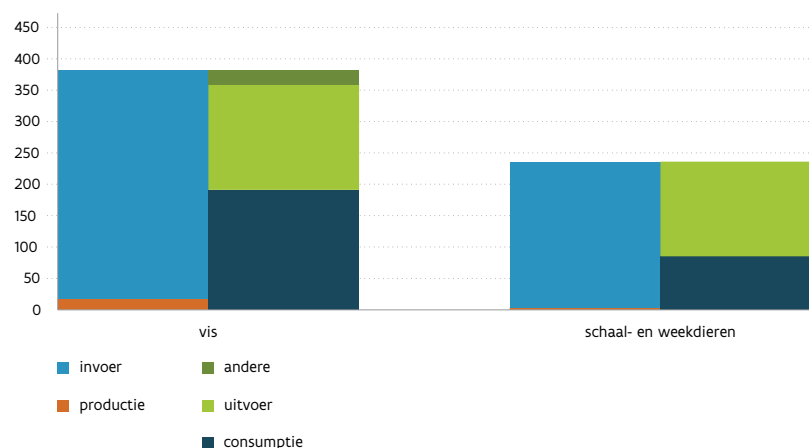
Figuur 6. Aandeel van belangrijkste leveranciers van België voor visserijproducten, 2015

Bron: Departement Landbouw en Visserij op basis van Eurostat

De Belgische zelfvoorzieningsgraad van vis wordt in 2011 geraamd op 9% en die van week- en schaaldieren op 5%.

Figuur 7. Bevoorradingsbalans, 1.000 ton, België, 2011

Bron: Food Balance FAO, 2011

7 VEILING

Voor de vissers spelen de veilingen een essentiële rol in de afzet. In de drie Vlaamse vissershavens Zeebrugge, Oostende en Nieuwpoort beschikt de vloot over aanlegplaatsen, allerhande haveninfrastructuur en een visafslag. Na het lossen en de controles is de vis klaar om te worden gesorteerd en verkocht. Door de grote geografische spreiding van de Belgische vangstgebieden landen Vlaamse vissers ook vaak aan in buitenlandse havens.

Van korteketeninitiatieven, die het aantal stappen tussen producent en consument tot een minimum willen beperken, is te horen dat het in ons land moeilijk is om rechtstreeks van een vissersboot vis te kopen. Het Federaal Voedselagentschap moet visserijproducten bij aanlanding controleren, wat momenteel enkel mogelijk zou zijn in een visveiling (Blondeel et al., 2016).

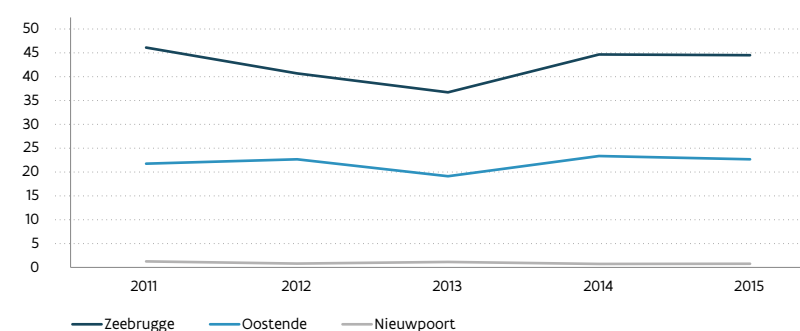
7.1 AANDEEL VAN BINNEN- EN BUITENLANDSE HAVENS

De totale aanvoer van de Belgische visserij bedraagt in 2015 22.489 ton. Dat is 7% minder dan in 2014, maar nog altijd het derde beste resultaat van de voorbije tien jaar. De aanvoerwaarde gaat er daarentegen met 1% op vooruit en piekt op 81,9 miljoen euro, de beste score sinds 2007.

De Belgische vissersvaartuigen verhandelden in 2015 82% van de hoeveelheid gevangen visserijproducten in binnenlandse havens. Zeebrugge is de onbetwistbare nummer één met 12.819 ton (+25% in vergelijking met 2014). In Oostende stijgt de aanvoer naar 6.633 ton (+15%). In Nieuwpoort is er een daling met 38% tot 171 ton, vooral garnalen. De vismijn van Nieuwpoort is vooral voor het kusttoerisme en het culinaire imago van de stad interessant. Circa 59% van de totale aanvoer in Belgische havens wordt in een buitenlandse haven aangeland (in Denemarken, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk), maar vervolgens per koeltransport naar onze veilingen gebracht om daar verkocht te worden.

De aanvoerwaarde van de Belgische vissersvaartuigen in binnenlandse havens is in 2015 goed voor 82% van de totale besomming van de vloot. Twee derde daarvan (44,5 miljoen euro) komt op rekening van Zeebrugge. Daarna volgt Oostende (22,7 miljoen euro). Nieuwpoort sluit de rij met 760.000 euro.

Figuur 8. Belang van de binnenlandse vissershavens in de aanvoerwaarde, miljoen euro, 2011-2015

Bron: Departement Landbouw en Visserij

De Vlaamse Visveiling

Belgische vissers verkopen hun visserijproducten hoofdzakelijk in de Vlaamse Visveiling (VLV), een private visveiling met vestigingsplaatsen in Oostende en Zeebrugge. De Zeebrugse visveiling nam de stedelijke vismijn van Oostende in november 2010 over. De groep gebruikt slechts één enkel veilsysteem. Ook de stedelijke vismijn van Nieuwpoort is aangesloten op het online veilsysteem.

De VLV vraagt een commissie op de brutobesomming aan aanvoerders en aan afnemers en verleent in ruil diensten zoals kwaliteitscontrole, sortering en verkoop. Ze heeft 20 vaste personeelsleden in dienst en 150 sorteerdere die met dagcontracten werken.

Binnen het gemeenschappelijk beheer van de Vlaamse Visveiling heeft Zeebrugge een aantal logistieke troeven: de haven heeft de grootste vloot, de distributie- en de flowkosten zijn er 20% lager dan in Oostende en er zijn ook voldoende visverwerkende bedrijven gevestigd. De uitbouw van een nieuwe vismijn zou Oostende opnieuw op de kaart moeten zetten.

De Vlaamse Visveiling heeft drie grote distributiekkanalen:

- Circa 35% van de afzet gaat naar het European Food Centre, een logistiek platform dat bestaat uit twee clusters van visserijbedrijven rond de havens van Zeebrugge en Oostende. De beide clusters bevatten samen zo'n 130 bedrijven en stellen ca. 800 mensen tewerk.
- De vishandel en visverwerking in de rest van België neemt 30% van de afzet voor zijn rekening.
- De resterende afzet wordt in Nederland (30%) en Frankrijk (5%) verder verwerkt en verkocht. De hoofdmoot daarvan is pladijs.

(gebaseerd op website en persoonlijke mededelingen Vlaamse Visveiling)

Een deel van de aanvoer in buitenlandse havens (4.112 ton of 18% van de totale aanvoer van Vlaamse vissers) wordt niet via koeltransport naar de thuishavens gebracht, maar ter plaatse verkocht. In Nederland liggen de voornaamste buitenlandse havens voor onze vloot. Ze nemen in 2015 90% van de aanvoer en 91% van de besomming in buitenlandse havens voor hun rekening. Vooral Nederlandse vissers die onder Belgische vlag vissen, verhandelen er hun vis. Het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk nemen de resterende percenten in (tabel 3).

Tabel 3: Belang van de buitenlandse vissershavens in de aanvoerwaarde, 1.000 euro, 2011-2015

land	2011	2012	2013	2014	2015
Nederland	8.971	11.167	15.447	10.594	12.630
Verenigd Koninkrijk	562	712	269	1.544	798
Frankrijk	689	324	377	369	430
Denemarken	113	0	9	26	20
Duitsland	0	0	56	0	0
totaal	10.344	12.202	16.158	12.533	13.879

Bron: Departement Landbouw en Visserij

In de Nederlandse havens is het aandeel van schaal- en weekdieren (39%) en pladijs (20%) in de besomming groter dan in Belgische havens. Onder de schaaldieren zijn zowel garnalen als langoustines in trek. In Groot-Brittannië en Frankrijk valt het belang van sint-jakobsschelpen op.

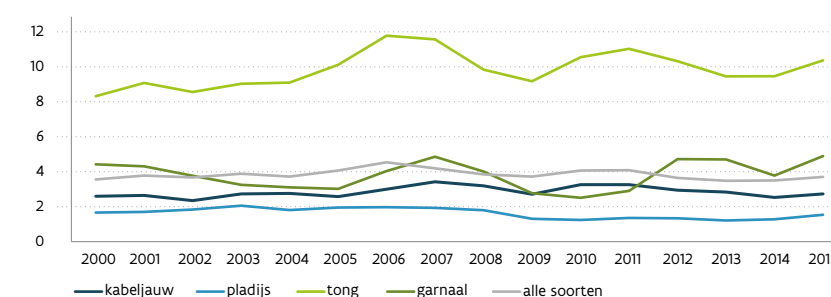
7.2 PRIJZEN

De gemiddelde prijs van alle verkochte vis in Belgische havens steeg in 2015 op jaarbasis van 3,50 euro per kg tot 3,70 euro per kg (+6%). In Nieuwpoort is de gemiddelde prijs hoger dan in Zeebrugge en Oostende. In buitenlandse havens was de vooruitgang nog spectaculairder, van 2,69 euro tot 3,38 euro (+25%). Gemiddeld over alle havens klom de algemene visprijs van 3,35 euro naar 3,64 euro per kg (+9%).

Interessanter dan de algemene gemiddelde prijs is de prijs van de belangrijke vissoorten. Zo zijn de prijzen voor tong in Belgische havens van kapitaal belang voor de rentabiliteit van de visserij. In 2015 deed tong het bijzonder goed met een gemiddelde waarde van 10,36 euro per kg (+10%). Ook pladijs en kabeljauw noteerden een significante stijging met gemiddeldes van 1,54 euro per kg (+20%) en 2,73 euro per kg (+8%). De garnaalprijs was met 4,89 euro per kg ook hoger dan anders door de geringe beschikbaarheid (+29%) (figuur 9).

Binnen de courant aangevoerde soorten zijn zeebaars, zeeduivel, tong, tarbot en langoustines het duurst.

Figuur 9. Gemiddelde prijzen van belangrijke vissoorten in Belgische havens, euro per kg, 2000-2015

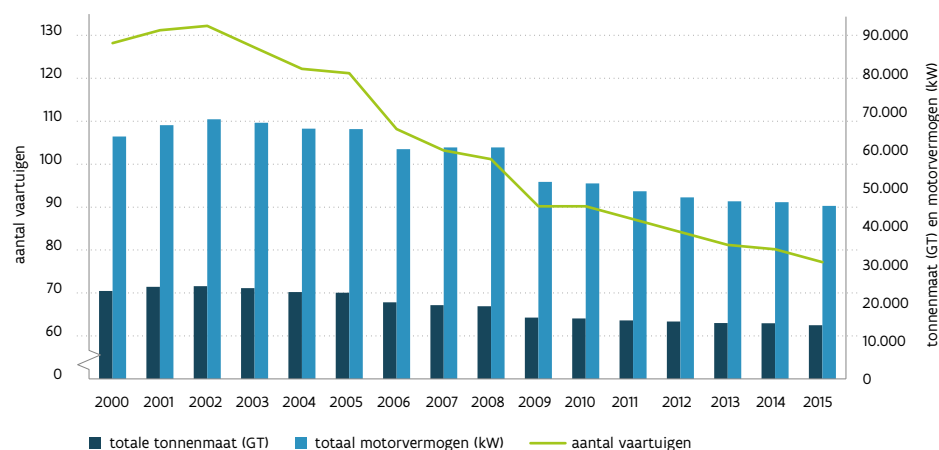
Bron: Departement Landbouw en Visserij

8 VISVANGST

8.1 EVOLUTIE VAN DE VLOOT

De Vlaamse vissersvloot is in vijftien jaar tijd meer dan gehalveerd. Eind 2015 bestaat de zeevisserijvloot uit 76 commerciële vaartuigen met een globale capaciteit van 45.327 kilowatt (kW) qua motorvermogen en 14.072 bruto tonnenmaat (BT) wat tonnage betreft. In vergelijking met 2014 verdwenen drie vaartuigen uit de vloot (figuur 10). Er zijn geen nieuwe of vervangende vaartuigen bijgekomen. Sinds de herziening van het gemeenschappelijke visserijbeleid (GVB) in 2004 wordt er geen overheidssteun voor de vervanging of nieuwbouw van vissersvaartuigen toegekend. Ook het nieuwe GVB, dat op 1 januari 2014 in werking trad, brengt daar geen verandering in. De Vlaamse reders zijn doorgaans familiebedrijven met één vaartuig.

Figuur 10. Evolutie van de Belgische vissersvloot, aantal vaartuigen en capaciteit (BT en kW) op 31 december van het jaar, 2000-2015

Bron: Departement Landbouw en Visserij

Op 31 december 2015 maken 35 vaartuigen deel uit van het grote vlootsegment (vaartuigen met een motorvermogen van meer dan 221 kW) en 41 vaartuigen van het kleine vlootsegment (vaartuigen met een motorvermogen van maximaal 221 kW). 80% van het motorvermogen en 77% van de tonnage behoort tot het grote vlootsegment.

Het kleine vlootsegment bestaat voornamelijk uit kustvissers en eurokotters. Kustvissers zijn vaartuigen met een vermogen van maximum 221 kW die wettelijk hoogstens 48 uur aaneensluitend op zee mogen zijn. Ze zijn vooral gericht op de garnalenvangst. Eurokotters zijn polyvalente boomkorvaartuigen die tot 24 meter lang zijn en een maximaal geregistreerd vermogen van 221 kW en een tonnenmaat van meer dan 70 BT hebben. Ze zijn sinds 1981 specifiek gebouwd om binnen de twaalfmijlszone te vissen. Ze zijn technisch geschikt of kunnen aangepast worden om te vissen op tong, pladijs en garnaal. Het grote vlootsegment bestaat uit vaartuigen met een vermogen van meer dan 221 kW. De meeste hebben een motorvermogen tussen de 662 en 1.200 kW en worden ook 'bokken' genoemd. Ze zijn gespecialiseerd in de vangst van platvissen (voornamelijk tong en pladijs). Het is de belangrijkste groep vaartuigen in de Vlaamse vloot met het grootste aandeel in de besomming.

Zeebrugge is de thuishaven voor 40 schepen en Oostende voor 21. Nieuwpoort en Blankenberge tellen respectievelijk 9 en 4 vaartuigen. Tot de vloot behoren ook nog 2 Schelde-estuariumvissersvaartuigen. Per haven omvat het gemiddelde motorvermogen per eenheid: 739 kW in Zeebrugge, 494 kW in Oostende, 240 kW in Nieuwpoort en 706 kW in Blankenberge.

De Belgische vloot wordt niet alleen elk jaar kleiner, ze veroudert zienderogen. 52 van de 76 vaartuigen (68%) zijn in 2015 meer dan 20 jaar oud. Een vissersvaartuig is gemiddeld 28,5 jaar oud. Vooral de romp (casco) van de vaartuigen is zeer verouderd. Tot voor enkele jaren werd er wel nog aan motorvernieuwing gedaan, maar die tendens is nagenoeg geheel stilgevallen. De vraag naar vervangingsnieuwbouwmogelijkheden rijst al geruime tijd.

Uit de analyse 'Problematiek in de Vlaamse visserij: opvolging en lokale verankering', uitgevoerd door de Technische Werkcommissie Visserij van de SALV op basis van getuigenissen van 15 stakeholders, blijkt dat de Nederlandse rederijen zich de laatste decennia ingekocht hebben in de Belgische vissersvloot. Zo'n 25 'vlagkotters' zouden toegang hebben tot Belgische visquota. De Nederlandse reders landen praktisch hun hele vangst aan in Nederlandse havens. Om de vaartuigen onder Belgische vlag aan het thuisland te binden, heeft de federale overheid in 1999 de economische band opgelegd. De Vlaamse overheid heeft de regeling in 2005 overgenomen. De economische band houdt in dat 50% van de bemanning in de Belgische kustregio moet werken of dat 50% van de vangst in Belgische havens aangeland moet worden of dat 50% van de aanvoerwaarde in Belgische havens verwezenlijkt moet worden. Ook een combinatie van de opgesomde criteria is mogelijk. Een aantal reders naderen ook de pensioenleeftijd, zodat de opvolgingsproblematiek prangend wordt.

De recreatieve visserij

Niet alleen de commerciële vloot doet aan visserij. Ook recreatieve vissers vangen vis. Velen doen dat met bescheiden middelen uit pure liefhebberij en voor eigen consumptie, maar er zijn ook goed uitgeruste vaartuigen die geschikt zijn voor het hengelen op zee of voor het voorttrekken van sleeptuig. Dat soort visserij is niet onderworpen aan rapportageverplichtingen (sportvissers mogen ook op gequoteerde soorten hengelen, zolang de quota niet opgebruikt zijn), wat leidt tot een onderschatting van de totale vangsten, visserijsterfte en milieu-impact. Er gelden wel een aantal wettelijke beperkingen voor sportvissers, zoals minimummaten voor vis en maximale vangst per dag voor kabeljauw en zeebaars.

Het Vlaams Instituut voor de Zee (VLIZ) en het ILVO brachten het fenomeen in 2015 in kaart (VLIZ, 2015). Ze inventariseerden minstens 631 recreatieve visserijvaartuigen. Het gaat voornamelijk om zeehengelaars (84%), maar ook andere technieken komen voor: bordennetten (8%), boomkor (5%) en combinaties zoals bordennet/hengel en boomkor/hengel (3%). Recreatieve sleeptuigvaartuigen zijn een vrij uniek fenomeen in Europa (Van Winsen et al., 2016). De meeste vaartuigen hebben Blankenberge (233) en Nieuwpoort (197) als thuishaven. Het leeuwendeel is tussen 6 en 8 meter lang en heeft een vermogen tussen 50 en 250 pk. De onderzoekers schatten het totale aantal vistrips op bootniveau op circa 11.000 dagen per jaar.

Een 20-tal vroegere recreatieve vissers hebben intussen de stap gezet naar de professionele visserij. Ze kozen echter voor een licentie in Nederland, omdat ze problemen hadden om een Belgische visvergunning te verkrijgen en te voldoen aan de nationale regelgeving voor de bemanning en het vaartuig (eigenschappen, certificering, gebruik).

8.2 RUIMTELIJKE SPREIDING

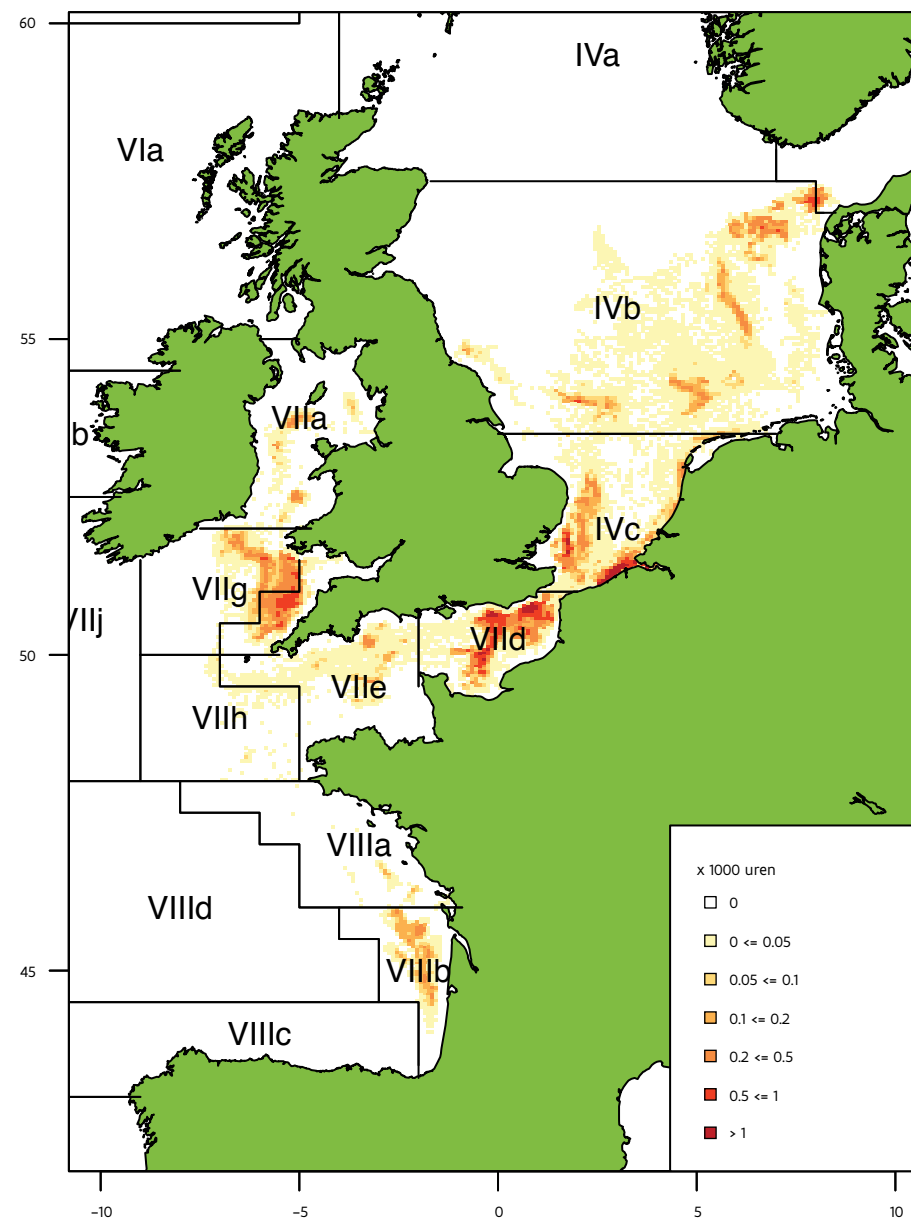
De Vlaamse vissersvloot is zowel actief in de eigen zeegebieden als in de EU-wateren en heeft historische rechten in de Noorse wateren. De visserijvaartuigen zijn voorzien van het Vessel Monitoringstelsel (VMS), zodat hun activiteit via satelliet getraceerd kan worden. Het systeem stuurt op regelmatige tijdstippen de identificatie van het vaartuig, tijd en positie en de actuele snelheid en de koers door aan een centrale computer waar die informatie wordt geregistreerd (de zogenaamde VMS-pings) (figuur 11).

Met een kustlijn van 67 km beslaan de Belgische zeegebieden ongeveer 3.454 km², een half procent van de oppervlakte van de Noordzee. 1.430 km² behoort tot de territoriale zee (de twaalfmijlszone). De afbakeningen van de territoriale zee en de Exclusief Economische Zone (waarvan de grenzen samenvallen met het Belgisch Continentaal Plat) zijn met de buurlanden vastgelegd bij onderling verdrag en bevestigd door Belgische wetten. In het Belgisch deel van de Noordzee is zowel de Belgische als de Nederlandse vloot actief met kustvissers en eurokotters. Binnen de garnalenvisserij is in de periode 2010-2012 de activiteit van de Belgische vaartuigen het hoogst (2,5 keer hoger dan de Nederlandse), terwijl voor de boomkorvisserij de Nederlandse vloot een veel hogere intensiteit vertoonde (4 keer hoger dan de Belgische) (Pecceu et al., 2014).

In de EU-wateren is de vloot actief in de Zuidelijke en Centrale Noordzee maar ook in de westelijke wateren en in de Golf van Biskaje. De Vlaamse vloot heeft toegang tot de kustwateren van Nederland en in bepaalde stroken met historische rechten in de zes- à twaalfmijlszone van het Verenigd Koninkrijk, Ierland, Denemarken en Frankrijk. België beschikt ten slotte over de mogelijkheid om maximaal twee vaartuigen tegelijk te laten vissen in de Shetlandbox, een visserijgebied nabij de gelijknamige Schotse eilandengroep. In de niet-Europese wateren beschikken Vlaamse vissersvaartuigen over beperkte quota in de Noorse wateren. Er gelden in die gebieden quotabeperkingen en beperkingen voor de visserij-inspanningen, die vastgelegd worden op basis van adviezen van de International Council for the Explorations of the Sea (ICES). De Vlaamse vissers mogen vissen in de Noordzee (IIa en IV), Skagerak (IIIa), Westen Schotland (VIa), de Ierse Zee (VIIa), het Westelijk (VIIe) en Oostelijk deel (VIId) van het Engels Kanaal, de Keltische zee (VIII f-ghjk) en de Golf van Biskaje (VIIIab).

De belangrijkste visgronden in 2015 voor de Vlaamse visserij waren qua volume de Centrale Noordzee (7.680 ton), het Oostelijk Kanaal (6.152 ton), de Zuidelijke Noordzee (3.655 ton), het Bristol-Kanaal (1.798 ton) en Zuidoost-Ierland of de Keltische Zee (1.299 ton). In de andere gebieden werd er in totaal minder dan 2.000 ton opgevist. Qua aanvoerwaarde was de Noordzee het voornaamste gebied (46%), gevolgd door het Oostelijk Kanaal (27%), het Bristol-Kanaal en de Keltische Zee (17%) en de Golf van Biskaje (5%).

Figuur 11. Activiteit van de Belgische vloot in ICES-visgebieden, 2013-2015

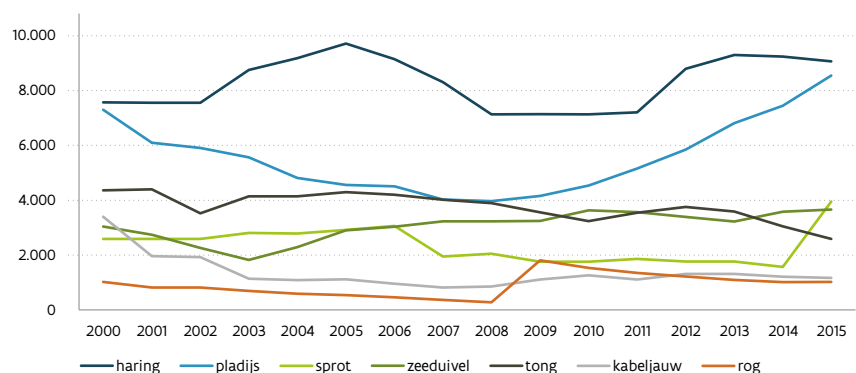
Bron: ILVO op basis van VMS-data van Departement Landbouw en Visserij

8.3 VISQUOTA

De vangstmogelijkheden, uitgedrukt in totaal toegestane vangsten en quota, worden jaarlijks onderhandeld tijdens de Raad van Europese visserijministers op basis van een voorstel van de Europese Commissie. Zo bepaalde de ministerraad van december 2015 de mogelijkheden voor de Vlaamse vloot in 2016 na advies ingewonnen te hebben bij wetenschappers en stakeholders. De ministers besloten dat de Vlaamse vissers over het algemeen meer mogen vangen, maar tegelijk belangrijke quota zien verminderen. In de Noordzee gaan de quota naar omhoog voor tong (+10%), pladijs (+2%), kabeljauw (+15%) en rog (+5%). Op de westelijke visgronden zakten de tongquota echter tussen 9 en 14% en in de Ierse Zee kan het quotum enkel nog gebruikt worden voor bijvangsten.

België heeft in het totaal een zestigtal quota ter beschikking, die collectief beheerd worden. Figuur 12 geeft een evolutie weer van de initiële Belgische quota voor enkele vissoorten vanaf 2000 tot 2015. De laatste jaren is er een sterke groei merkbaar van de quota voor pladijs door de goede biologische toestand van het bestand. Tong zakt daarentegen al drie jaar op een rij. Kabeljauw stabiliseert op een laag niveau.

Figuur 12. Initiële quota van belangrijke vissoorten, ton, 2000-2015

Bron: Departement Landbouw en Visserij

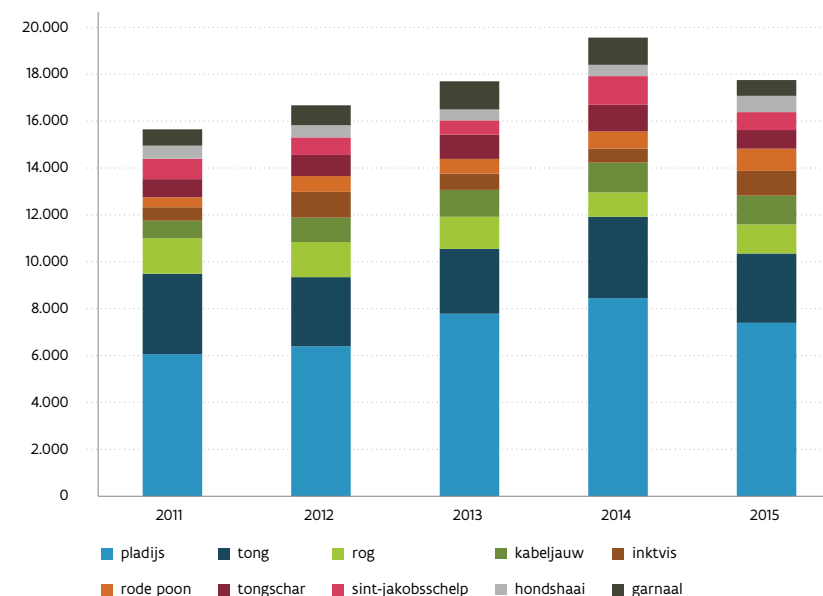
De effectieve quota zien er helemaal anders uit, want ons land voert in de loop van het jaar supplementaire quota-uitwisselingen uit met andere EU-landen. Haring is bijvoorbeeld een quotum dat nagenoeg volledig omgeruild wordt met Nederland, Duitsland en Frankrijk. In ruil daarvoor krijgen we bijkomende quota voor onder meer tong en kabeljauw in verschillende visserijgebieden.

8.4 VISSOORTEN

De Vlaamse visserij is een gemengde visserij en bevest dus meerdere bestanden tegelijk. De vloot is duidelijk gespecialiseerd in platvis.

Pladijs en tong nemen respectievelijk 33% en 13% van het aangevoerde visvolume voor hun rekening. Rog en kabeljauw volgen op afstand met een aandeel van respectievelijk 6 en 5%. In de top tien van 2015 staan voorts garnaal, tongschar, inktvis, rode poon, sint-jakobsschelp, schar en hondshaai. De twee belangrijkste vissoorten deden het minder goed dan in 2014. Pladijs daalde met 14%, tong met 15%. Opvallende stijgers in 2015 waren inktvis (+74%), hondshaai (+44%) en rode poon (+31%). De twee laatste vissen zagen hun bekendheid groeien door de verkiezing door VLAM tot vis van het jaar in 2013 en 2015 (figuur 13).

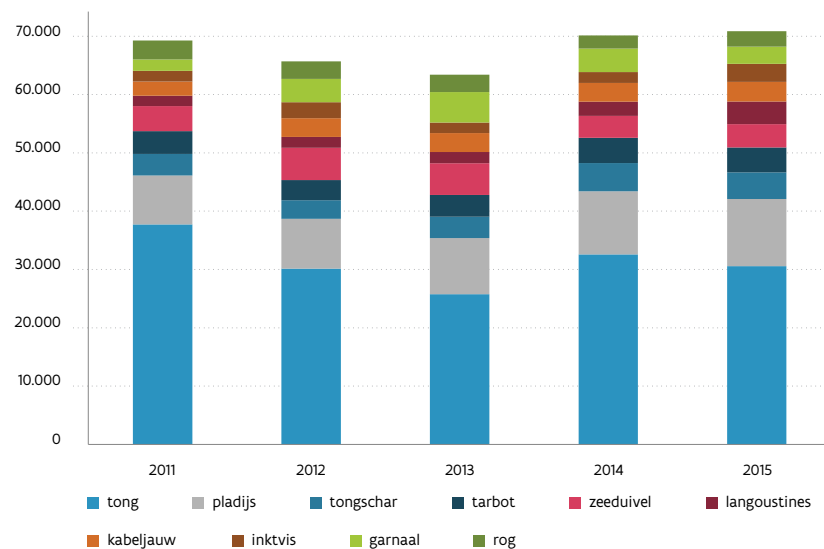
Figuur 13. Aanvoer van de belangrijkste vissoorten in Belgische en vreemde havens, ton, 2011-2015

Bron: Departement Landbouw en Visserij

Pladijs is in aanvoermassa de belangrijkste soort voor de Belgische visserij, maar tong staat garant voor 37% van de waardecreatie. Het aandeel van tong in de besomming is nochtans gevoelig gedaald de laatste jaren. In 2011 stond tong nog in voor 47% van de totale aanvoerwaarde. In absolute cijfers daalde de besomming van tong in dezelfde periode met bijna een vijfde tot 30,6 miljoen euro. Bij pladijs is er een tegengestelde tendens. Het belang ervan bedraagt nu 14%, 3 procentpunt meer dan in 2011. Het gaat om 11,5 miljoen euro. In 2015 vervulden tongschar, tarbot, zeeduivel, langoustines kabeljauw, inktvis, garnaal en rog de top tien. Voor inktvis (+67%) en langoustines (+59%) was het een topjaar. Garnalen gingen kopje onder (-27%). Hondshaai en rode poon halen de top 10 niet door hun geringe waarde (figuur 14).

Figuur 14. Aanvoerwaarde van de belangrijkste vissoorten in Belgische en vreemde havens, 1.000 euro, 2011-2015

Bron: Departement Landbouw en Visserij

8.5 IMPACT OP HET MILIEU

De visserij oefent, zoals elke economische sector, impact uit op haar omgeving. Ze verbruikt brandstof en stoot daardoor broeikasgassen uit en verstoort door bodemberoering het mariene milieu. Tegelijk wordt de visserij ook bedreigd door de aanwezigheid in zee van residu's (kwik, PCB's) en van plastics en afval die ze maar gedeeltelijk zelf produceert.

De visserij- en aquacultuursector is steeds meer op een globale schaal georganiseerd. Vis is een van de meest verhandelde goederen over de wereld. Varen naar de verste uithoeken van de oceanen is ondertussen een courante praktijk. De vangst op de verkoopbestemming krijgen, vraagt duizenden transportkilometers per boot of vliegtuig. De vis moet bovendien gekoeld bewaard worden. Dat vraagt veel energie. De visserij heeft daarom een aanzienlijke CO₂-voetafdruk, al is het verschil tussen vissoorten groot. Voor verschillende Noorse vissoorten varieerde de CO₂-voetafdruk tussen 0,7 en 14,0 kg CO₂-equivalent per kilogram eetbaar product (Ziegler et al., 2013).

België heeft bij visproducten een hoge voetafdruk door de hoge netto-import, niet alleen uit de EU, maar ook verdere gebieden. Belgen eten niet meer vis dan mensen in de buurlanden, maar wel relatief meer vis met hoge voetafdrukintensiteit zoals tonijn en kabeljauw (Bruers & Vandenbergh, 2014).

8.5.1 Visbestanden

Het grootste visserijprobleem wereldwijd is de overbevissing. Volgens de FAO wordt in 2013 31,4% van de gemonitorde visbestanden in de wereld op een biologisch niet-duurzaam niveau gevist. De beperkte beschikbaarheid geeft vis een uniek kenmerk ten opzichte van andere voedingswaren. Vanuit ecologisch oogpunt is het wenselijk de nadruk te leggen op vissoorten die niet overbevist worden of die op een milieuvriendelijke manier worden gekweekt (Gezondheidsraad, 2015).

Om overbevissing te gaan tegen, streeft de Europese Unie naar een ecosysteembenadering met voldoende hoge biomassaniveaus en een visserijsterfte die niet te hoog ligt, zodat er een maximale duurzame opbrengst wordt gehaald voor de commerciële bestanden. Volgens een recent rapport van het Scientific Technical Economical Committee for Fisheries (STECF, 2016) is de overbevissing ten opzichte van de maximale duurzame opbrengst gemiddeld voor alle bestanden met totaal toegestane vangsten in de EU afgenomen van 147% in 2003 naar 104% in 2014 en voor de Noordzee zelfs van 148% in 2003 naar 92% in 2014.

Verschillende visbestanden in de Noordzee doen het heel wat beter dan de voorbije jaren. Het gaat meer bepaald om vissoorten die belangrijk zijn voor de Belgische visserijsector. Dat blijkt uit analyses van ICES.

Zo vertoont het pladijsbestand in de Noordzee vanaf 2002 een sterke toename. De hoeveelheid aan volwassen pladijs wordt begin 2015 geschat op 901.694 ton, een nieuw record. De belangrijkste verklaring is een forse afname van de visserijdruk. Ook de volwassen tong bevindt zich de laatste jaren boven het veilige niveau. De visserijdruk op het tongbestand in de Noordzee is sterk afgenomen en bevindt zich rond het gewenste niveau van de maximale duurzame opbrengst. Begin 2015 werd het volwassen tongbestand geschat op 41.137 ton.

Het herstel van de kabeljauwstand verloopt traag, ondanks de sterke beperkingen die aan de visserij zijn opgelegd. Het bestand bevindt zich in 2016 opnieuw op een bevissingsniveau in overeenstemming met de maximale duurzame opbrengsten. Het kabeljauwbestand in de Noordzee herstelt zich tot een niveau zoals dat midden de jaren 1980 werd waargenomen (STECF, 2016).

Het tarbotbestand is lange tijd erg laag geweest. De langzame groei van het bestand in de afgelopen jaren heeft zich nu gestabiliseerd, maar is wel nog steeds relatief laag. De visserijdruk is nog steeds iets te hoog. Het bestand van griet lijkt sinds een toename in de periode 2007-2012 weer wat af te nemen.

Voor de andere gebieden waar de Belgische visserijsector actief is, zoals het Westelijk Engels Kanaal, de Ierse Zee, de Keltische Zee en de Golf van Biskaje, is de vooruitgang minder significant en zijn er nog heel wat bestanden die nog niet de maximale duurzame opbrengst bereikt hebben.

8.5.2 Bodemberoering

De Vlaamse vloot bestaat voornamelijk uit boomkorvaartuigen. Die gebruiken zware wekkerkettingen om de platvis die zich ingegraven heeft in de zeebodem te doen opschrikken en zo te vangen. Die kettingen beroeren de bodem, wat een impact heeft op het mariene milieu. Bovendien ligt het brandstofgebruik van boomkorren traditioneel hoog door het hoge gewicht van het voort te trekken sleeptuig.

De sector heeft inmiddels al een reeks initiatieven genomen om de bodemberoering te verminderen en tegelijk het brandstofverbruik te reduceren. Het gaat om kleine aanpassingen aan het vistuig zoals een kortere boom, een dichtgelaste boom en lichtere kettingen en om grotere aanpassingen zoals rolsloffen en grote mazen in de rug van het net of het toepassen van dun netwerk. Boomkorvissers kunnen ook overschakelen op alternatieve visserijtechnieken die met hetzelfde vaartuig toegepast kunnen worden. Tegenwoordig zijn alle Belgische boomkorren uitgerust met een vleugelprofiel.

Meerdere factoren bepalen de impact van bodemberoering door visserij: de grootte van het vistuig, de intensiteit van het contact met de zeebodem en de gevoeligheid van die zeebodem en haar fysische en biologische structuren.

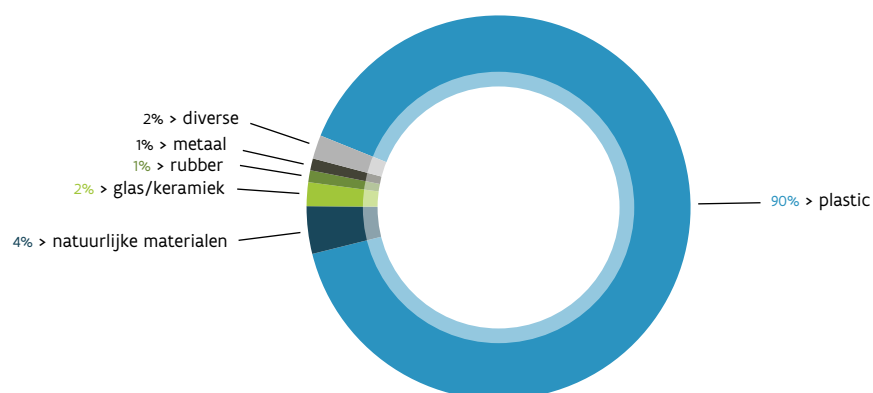
In het Europese onderzoeksproject Benthis werd recent de intensiteit van bodemberoering in kaart gebracht door de impact in te delen in oppervlakkige en diepe verstoring (Eigaard et al., 2016). Bij boomkorverstoring is de intensiteit van de verstoring dieper als je het vergelijkt met bijvoorbeeld flyshootvisserij (een visserij-techniek waarbij achter het schip gevist wordt met lijnen met daaraan een net) en bodemsleepnetten voor langoustines of diepzwemmende vissoorten zoals schelvis en wijting. Als je ook rekening houdt met de beviste oppervlakte, blijkt dat de boomkorvisserij minder bodem per uur bevist dan de meeste andere visserijen.

De visserij met pulskor lijkt de intensiteit van bodemberoering te halveren in zanderige habitats ten opzichte van een lichtgewicht traditionele boomkor (Depestele et al., 2016). Het verschil heeft vooral te maken met de vervanging van de kettingen door elektroden. De omschakeling van de traditionele boomkor naar de pulskor is voornamelijk een Nederlandse aangelegenheid, omdat Nederland gebruik gemaakt heeft van een uitzondering in de EU-wetgeving om de puls toe te laten ten behoeve van onderzoek. De Vlaamse visserij toont interesse om de techniek toe te passen in de westelijke wateren, maar elektrische visserij mag momenteel enkel onder bepaalde voorwaarden in de Zuidelijke Noordzee.

8.5.3 Afval en plastics

Hoewel marien zwerfvuil een breed gamma aan materialen omvat, wordt plastic algemeen beschouwd als het meest persistent en problematisch. Globaal gezien blijft de plasticproductie jaarlijks toenemen, terwijl in Europa de productie relatief stabiel blijft. Het gaat in 2014 om 59 miljoen ton (PlasticsEurope, 2015). Er wordt geschat dat de toevloed van plastic afval in de Noordzee alleen al jaarlijks 20.000 ton bedraagt en dat honderden jaren nodig zijn om plastic in zee te degraderen. Een evaluatie van het zwerfvuil opgevist uit het Belgisch deel van de Noordzee tijdens de ILVO-monitoringscampagnes van 2014-2015 bevestigt dat 90% van de opgeviste voorwerpen uit plastic bestaat. Algemeen wordt gesteld dat 60 tot 80% van het zwerfvuil in de Europese zeeën uit plastic bestaat.

Figuur 15. Aanwezigheid van zwerfvuil in het Belgisch deel van de Noordzee, 2014-2015

Bron: ILVO

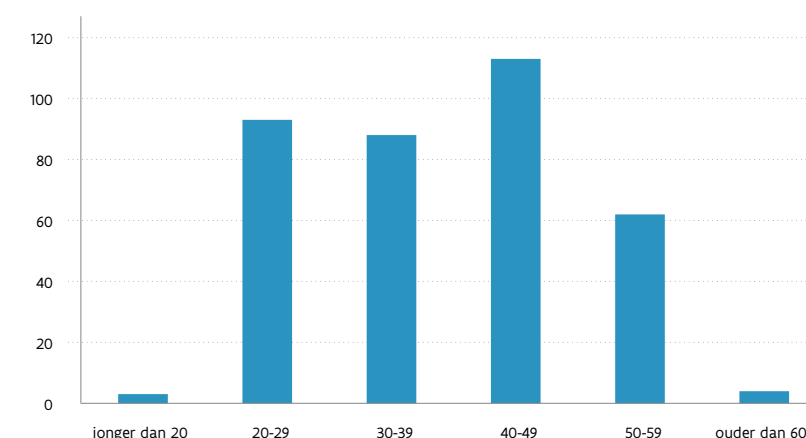
Alle grote voorwerpen uit plastic zijn goed zichtbaar en hebben een negatieve impact, zowel sociaal, economisch als ecologisch. Een belangrijk deel van het plastic in zee bestaat uit visserijgerelateerd afval zoals delen van netten, synthetische touwen en de spekking van boomkornetten, zoals ook aangetoond werd door het Fishing for Litter-proefproject (Devriese et al., 2015).

Plastic voorwerpen kunnen fragmenteren tot zeer kleine stukjes plastic: de microplastics of nanoplastics. Deze microscopisch kleine plastic korreltjes kunnen in zee terechtkomen via het gebruik van verzorgingsproducten (bv. scrub en shampoo) of het machinaal wassen van synthetische kledij zoals fleecce. Het Europese onderzoeksproject MICRO heeft aangetoond dat sediment uit de haven van Oostende zelfs tot 3.150 microplastics per kilogram sediment kan bevatten. Deze microplastics kunnen op hun beurt een negatieve impact hebben op het mariene ecosysteem wanneer ze opgenomen worden door organismen. Wetenschappers van het ILVO konden bevestigen dat 63% van de garnalen en 39% van de sprotten gevangen in de Noordzee microplastics opnemen (Devriese et al., 2015). Meer onderzoek is nodig om mogelijke directe en indirecte effecten van microplastics op het mariene voedselweb en de volksgezondheid te identificeren.

8.6 SOCIALE ASPECTEN

De visserijsector telde in 2016 volgens het sociaal secretariaat Besox 363 erkende zeevissers. 18% van de vissers is boven de 50 jaar. 26% is onder de 30 jaar. Meer dan de helft is tussen de 30 en 50 jaar.

Figuur 16. Leeftijdspiramide van erkende zeevissers, 2016

Bron: Besox, Sociaal Secretariaat voor Ondernemers

Het blijft voor de sector een uitdaging om goed opgeleide bemanningsleden te vinden. Veel jongeren haken af na de eerste zeereizen en sommige vissers beslissen uit het beroep te stappen nadat ze de 40 gepasseerd zijn. In een analyse van de Technische Werkcommissie Visserij van de SALV over de problematiek in de Vlaamse visserij noemen stakeholders een aantal redenen: het vissersberoep is een harde stiel met lange dagen en soms moeilijke arbeidsomstandigheden, de lange afwezigheid van huis maakt het moeilijk om een gezins- of sociaal leven op te bouwen, scheepsjongeren worden niet altijd au sérieux genomen door de ervaren bemanning en de baggersector is een interessante werkgever voor gediplomeerde vissers (SALV, 2016).

Het gevaar van het beroep blijkt uit het aantal arbeidsongevallen in de zeevisserij. Provikmo, de Externe Dienst voor Preventie en Bescherming op het Werk, registreerde in 2015 35 aangiftes van arbeidsongevallen in de visserij. Daarvan waren er 11 ernstig en 4 zelfs met dodelijke afloop. Het aantal geregistreerde ongevallen is de laatste twee à drie jaar stabiel gebleven, al is de dodelijke tol in 2015 zeer hoog door het verlies van de bemanning van één gezonken vaartuig.

In Vlaanderen gelden er heel wat regels om de werkomstandigheden aan boord te verbeteren en de veiligheid te optimaliseren. Een voorbeeld daarvan is de investering van de overheid en de sector in een 'Man over boord'-systeem, dat een drenkeling zowel overdag als 's nachts onmiddellijk kan lokaliseren aan de hand van een detectiesysteem, dat verwerkt is in het reddingsvest van elk bemanningslid. Wanneer iemand in het water valt, gaat binnen de vijf seconden aan boord een alarm af. De kans op dodelijke incidenten neemt daardoor af. Ook Previs, een project van het Zeevissersfonds, promoot een preventief beleid voor veiligheid en gezondheid aan boord van vissersvaartuigen.

De wet op de arbeidsovereenkomst in de zeevisserij van 2003 waarborgt voor vissers inkomenszekerheid. De Belgische bemanning verdient goed en wordt betaald volgens een percentage van de bruto besomming (SALV, 2016). Voor elke zeereis sluiten reder en bemanning een contract af. Als de visser niet op zee is, stempelt hij. Tot hun 20ste verjaardag kunnen jongeren voor maximaal 499 zeedagen financiële steun krijgen uit het Fonds voor Scheepsjongens, dat gespijsd wordt door de Vlaamse overheid, de provincie West-Vlaanderen en de reders. Ook bemanningsleden tussen 20 en 31 jaar die nog geen 99 zeedagen gepresteerd hebben, komen in aanmerking voor het fonds.

9 AQUACULTUUR

De aquacultuur neemt de laatste jaren wereldwijd een hoge vlucht. In 2014 raamt de FAO de aquacultuurproductie van vis en zeevruchten op 73,8 miljoen ton. In 2012 ging het nog om 66,6 miljoen ton. Bovendien produceert de sector ook nog 27,3 miljoen ton aquatische planten zoals zeewier en algen. China is veruit de grootste speler met de kweek van 45,5 miljoen ton vis en zeevruchten en 13,3 miljoen ton planten. Noorwegen is de nummer één in Europa met een productie van 1,3 miljoen ton aquacultuurvis, voornamelijk gekweekte zalm (FAO, 2016a).

Ondanks onze stevige traditie in aquacultuuronderzoek aan onze universiteiten, is de Belgische aquacultuursector in economisch opzicht zeer beperkt. De Belgische productie in 2013 bedraagt 332 ton ter waarde van 4,45 miljoen euro. België wil dat de duurzame aquacultuurproductie in 2022 toeneemt tot 1.032 ton, wat overeenkomt met een productiewaarde van 11,45 miljoen euro (Belgisch Nationaal Strategisch Plan voor Aquacultuur, 2016). In Vlaanderen zou de productie moeten verhogen met 430 ton of 3,4 miljoen euro.

De traditionele Belgische aquacultuursector bevindt zich in Wallonië, waar vooral forel gekweekt wordt. In Vlaanderen maken volgens de website van het Vlaamse Aquacultuurplatform 36 bedrijven deel uit van de sector, waaronder niet enkel producenten, maar ook gespecialiseerde voederbedrijven, distributeurs van aquacultuurproducten en consultancybureaus. De belangrijkste gekweekte soorten zijn karper, steur (voor kaviaar), gamba's, baars, hengelsportvissen en siervissen. Mariene aquacultuur aan de Belgische kust is bijna onbestaande: een bedrijf kweekt oesters in Oostende, maar het initiatief is economisch van weinig belang (Verlé et al., 2016). Een project voor mosselproductie aan de Belgische kust is in het verleden niet rendabel gebleken. In 2015 zagen twee innovatieve projecten in het binnenland het licht: een ecologische kwekerij van omegabaars in Kruishoutem en een gambakwekerij in Ternat.

De in 2012 opgerichte Strategische Stuurgroep voor Aquacultuur in Vlaanderen brengt alle geledingen van de aquacultuur samen om de strategische keuzes verder te ontwikkelen en bij te sturen en stelt een aquacultuurconsulent ter beschikking om concrete projecten te begeleiden en de netwerking te bevorderen.

Het Rekenhof zette de belemmerende factoren voor een Vlaamse aquacultuursector op een rijtje: "Samengevat moet de Vlaamse aquacultuurondernemer het opnemen tegen internationale concurrenten die lagere productiekosten hebben en minder worden gehinderd door duurzaamheidsbepaalingen, moet hij een complex productieproces van een delicaat product leren beheersen, moet hij zijn weg vinden in de complexe regelgeving op het vlak van ruimtelijke ordening en milieu, en moet hij de nodige vergunningen bekomen om zich te vestigen in een dichtbevolkte regio die zuinig moet omgaan met haar schaarse watervoorraden" (Rekenhof, 2013).

De impact van aquacultuur op het milieu verschilt sterk en hangt onder meer af van de gebruikte methode (in open zee, in lagunes, in vijvers of in gesloten systemen), de gekweekte soorten (carnivoor of herbivoor, vis, schaaldier of schelpdier), het feit of de soorten zich al dan niet in gevangenschap kunnen voortplanten en het gebruikte voer (veel of weinig visvervangende ingrediënten).

Aquacultuur is niet per se duurzamer dan visserij. De opkweek kan heel wat energie vragen. Bovendien kan gekweekte vis zich incidenteel vermengen met wilde populaties. Wild gevangen vis is vaak nog nodig als voeder voor gekweekte vissoorten om hen van de nodige omega-3-vetzuren te voorzien (Madin & Macreadie, 2015). Die omega-3-vetzuren zijn ook uit algen te halen, die als duurzamer alternatief gelden. Algen bevatten minder vervuilende stoffen, zijn massaal beschikbaar, hebben een erg lage ecologische voetafdruk en kunnen vissen op een natuurlijke wijze kleuren (Lamers, 2013). Ten slotte kunnen antibiotica en mest- en afvalstoffen in het kweekwater een probleem vormen (Bergsma et al., 2014). Met de introductie van gesloten systemen (Recirculating Aquaculture Systems) en de verbeterde voedersamenstelling met nauwelijks of geen vismeel bestaan er duurzame oplossingen.

LECTOREN

Lancelot Blondeel (ILVO), Emiel Brouckaert (Rederscentrale), Koen Carels (SALV), Marianne Claessens (Agentschap Innoveren en Ondernemen), Jolien Goossens (Departement Landbouw en Visserij), Barbara Roegiers (Departement Landbouw en Visserij), Luc Van Bellegem (VLAM), Kris Vandecasteele (Veiling Nieuwpoort), Dirk Van Guyze (SALV), Kris Van Nieuwenhove (SALV), Katrien Verlé (ILVO), Marc Welvaert (Departement Landbouw en Visserij)